

УДК 821.51

Панова Зенуре Сейрановна, старший преподаватель кафедры крымскотатарской филологии, Таврическая академия, ФГАОУ ВО «Крымский федеральный университет имени В.И. Вернадского», г. Симферополь, республика Крым, Российская Федерация

e-mail: zenure.mussa@mail.ru

ЯКЪУБ ШАКИР-АЛИНИНЪ ШИИРИЕТИНДЕ ДЕВИРНИНЪ АКСИ (ОТРАЖЕНИЕ ЭПОХИ В СТИХАХ ЯКУБА ШАКИР-АЛИ)

Аннотация. В данной статье проанализированы прозаические произведения крымскотатарского поэта Якуба Шакир-Али. Основная задача данного анализа – показать какое отражение находит время, сама эпоха, в произведениях поэта. Для достижения цели были использованы работы литераторов, таких как: Бекиров Дж.Б., Урсу Д.П., Фазылов Р. и др.

Ключевые слова: проза, анализ, эпоха, критика, народ, знания, наука.

Panova Zenure Seyranovna, Senior lecturer of the department of the Crimean Tatar Philology Crimean Federal University Behalf of V.I. Vernadsky, Simferopol, Crimea Republic, Russian Federation

e-mail: zenure.mussa@mail.ru

REFLECTION OF THE EPOCH IN THE POEMS OF YAKUB SHAKIR-ALI

Annotation. This article analyzes the prose works of the Crimean Tatar poet Yakub Shakir - Ali. The main task of this analysis- to show what reflection time finds, the epoch itself, in the poet's works. To achieve the goal, the works of writers such as Bekirov J.B., Ursu D.P., Fazylov R. were used.

Key words: prose, analysis, epoch, criticism, people, knowledge, science.

КИРИШ. Якъуб Шакир-Алининъ назм эсерлери, озь муимлигине бакъмадан, бугуньки куньгедже керек дереджеде огренильмеди.

Шемьи-заде Э. [11], Дерменджи А. Я. [4], Джавтобели З. [5], Бекиров Дж.Б. [1, 2], Фазылов Р. [9], Велиулаева А. В., Муртазаева Г. Э. [3], Урсу Д.П. [6], Усеинов Т.Б. [7, 8] киби эдебиятшынасларнынъ ишлеринен къулланылды.

Теклиф этильген макъаледе къырымтатар шаирининъ яратыджылыгъы талиль этильмекте.

Ишнинъ макъсады – шаирнинъ иджадында девирнинъ акс этильмеси.

ЭСАС КЪЫСЫМ. Якъуб Шакир-Али 1890 сенеси Багъчасарайда фукъаре эснаф къорантасында дюньягъа келе. 1905 сенеси шеэрдеки мектебини битирген сонъ о, «Терджиман» басмаханесинде муретиплик зенаатыны менимсеп чалыша. Басмаханеде чалышкъан вакъытта о, «Терджиман»да, «Ветан хадими» ве дигер меджмуаларда басылгъан эдебий эсерлерни, нешир этильген китапларны окъуй ве, шу джумледен, бильгисини арттыра. Шу девирде онынъ эдебияткъа меракы арта. Бир къач вакъыт кечмезден озю де шиирлер язмагъа башлай ве «Терджиман»да бастыра.

Якъуб Шакир-Алининъ дюньябакъышына 1905 сенесининъ инкъиляби, биринджи джиан дженки буюк тесир этелер. Онынъ балалыгъы ве осьмюрлик чагъы ёкъсузлыкъта кечкени себебинден о, революцион гъаелерге инана ве, бир къач вакъыт девамында о, халкънынъ къуртарув ёлу айны шу гъаелер олгъанына инана. Бу муреккеп йыллар шаир ичюн араштырув йыллары эди. Амма вакъыт кетикче шаир тек янъы тизильген укюметининъ гъаелеринен сынъырланмай о, Гаспринскийнинъ гъаелерине къошула. Шу девирде шаирнинъ яраткъан шиирлерининъ мевзулары айны окъув ве бильги, маариф ве медениет, ахлякътыр. Озюнинъ огюне исе макъсад оларакъ – озь халкъыны джаилликтен къуртармакъны къоя.

1917 сенеси шаирнинъ «Дуйгъуларым» адлы шиирлер джыйынтыгъы нешир этиле. Якъуб Шакир -Али озь шиирлеринде эмекдарларынынъ янъы аяткъа ынтылувларыны, истек ве дуйгъуларыны акс этти. О, халкънынъ къаранлыкътан, зулумлыкътан къуртарув ёлларыны араштыргъанда тек куреш

ёлунен сынъырланмай, онынъ фикириндже бар джоюкъсиз, уриет ёлу – бу илим, бильги ёлудыр. Шаирнинъ фикириндже, илимли, бильгили инсанлар халкъны сербестликке, азатлыкъкъа тездже алып келирлер. Шиирлернинъ къараманлары аддий ишчилер ве койлюлер. Шаир буюк усталыкънен койлюлер ишчилернен бирликте янъы джемиетнинъ къурувында япкъан федаярлыкъларыны тасвирлей. Янъы девир шаир ичюн бу – халкънынъ укъумдар сыныфындан азат, бахтлы олгъан девирдир. Буна мисаль оларакъ «Ишчилерге», «Фабрика» ве дигер шиирлеридир.

1916 сенеси язгъан «Ишчилер» серлевалы шииринде куреш ичюн энди вакъыт кельгенини анылатаракъ, шаир ишчилерни курешке чагъыра.

Эй, ишчилер, девир етти,
Чалышмая там замандыр,
Уюмайынъыз, уянынъыз,
Ишлемее там замандыр.

1926 сенеси язылгъан «Ишчилерге» шииринде шаир энди догърудан – догъру ишчилерге мураджаат этип, энди курешке чыкъкъанларыны къайд эте:

«Акъкъынъны алмакъчюн курешке атылдынъ,
Ал орду сафына йигитче къатылдынъ,
Байларнынъ кунюнде уджузгъа сатылдынъ,
Ёкъ олды истисмар устюнден бугунъ...» [2, с.96].
«Койлюлер туткъан сонъ сенинъ элинъни,
Топрагъы чокълашты, догърултты белини...» [2, с.96].
«Фабрика, заводлар думанлар сача,
Саадет къапусын ишчиге ача...» [2, с.96].

Шаир эмин – тек ишчинен койлюлер бирлешкен сонъ, енъильмез бир кучъ олгъан сонъ, янъы аят къурмагъа имкъан пейда оладжакъ.

Якъуб Шакир-Алининъ омюри сыкъ сюретте оджалыкъ фаалиетинен багълы. О, чокъ йыллар девамында оджалыкъ япкъан инсандыр. Шаир озъ шиирлеринде халкъны илимге, окъувгъа, медениетке чагъыра. Мында мисаль оларакъ онынъ «Окъу,яз», «Мектеп ве миллий тиль», «Мектепли ве

медресенинъ идасы» киби эсерлерини кетирмек мумкюн. Шаир озъ халкъынынъ келеджеги ичюн къайгыра ве халкъны илимге, окъувгъа чагыра. Яш несильге исе мектеплерге барып – бильги алмакъны васиет эте. О анълай – бильги саиби олгъан яш несиль халкънынъ келеджегидир. «Мектеп ве миллий тиль» шииринде бойле яза:

«Парлакъ фикир, терен акъыл
къазанылып мектепте,
Бундан махрум къалан адам
Акъыр олур эльбетте.» [2, с.93].
«Мектеп илим дерьясыдыр,
де бунгъа дал да чыкъ,
Намлы, шуретли олурсынъ,
Джаилликни ур да йыкъ!» [2, с.93].

Шаирнинъ фикириндже илимсиз халкъ джеалеттен къуртарылып оламаз ве парлакъ, азат келеджеге етмез. «Окъу, яз» шииринде шаир яш генчлерге окъувнынъ зарурлыгъыны тавсиятлы анълата: озюни аджыма, оюнларны быракъ, тенбелликнен алданма, усанма илимден.

«Бель багълама тенбелликке, сакъын алданма, окъу!
Ич де усанма илимден, генчлик чагъы къыйметли!» [1, с.87].

Шаир инкъилябтан сонъки девирде язгъан шиирлеринде янъы джемиетининъ къуруджылыкънынъ сонъунда ишчи ве койлюлернинъ къолунда кучъ оладжагъына эмин:

«Бу багъдан душманлар урькерек къача,
Дюнъяны сармакъта коммуна бугунъ...» [1, с.88].
«Зукъумлар ерине шан-шурет къаптынъ,
Тегизлик, адалет акъкъындыр бугунъ...» [1, с.88].

Шаирнинъ эсерлеринде ачыкъ – айдын девир акс олуна. Бу – инкъиляб ве ондан сонъки девирде халкънынъ парлакъ келеджекке умютлери, озъ мюрине саиб оладжакъларына ишанчы, адалетлик юзь сюреджегине эминлик, дженнет киби Ветанында раат яшайджагъыдыр:

«Ветанымыз, гуя дженнет,

Пек миннеттир эр ери...»

«Ветан севмек имандандыр,

Биз севемиз Ветанны,

Мемлекетчюн джан берирмиз,

Къазанырмыз биз шанны!» [3, с.59].

Якъуб Шакир-Али къырымтатар халкънынъ келеджеги ичюн къайгыргъан ветанпервер инсандыр.

НЕТИДЖЕ. Къырымтатар шаири Якъуб Шакир-Алининъ омюри ве иджады талиль этильген сонъ бойле нетиджелер чыкъармагъа мумкюндир:

– шаир озъ халкънынъ келеджеги ичюн къайгыра ве халкъны илимге, окъувгъа чагъыра. О анълай – бильги саиби олгъан яш несиль халкънынъ келеджегидир ве шиирлернинъ ярдымынен озъ фикирлерини халкъкъа еткизмеге арекет эте;

– шаирнинъ яраткъан эсерлернинъ къараманлары аддий ишчилер, койлюлер. Халкънынъ келеджегини шаир койлюлернен ишчилер бирлешип янъы джемаат къурувында коре.

– Якъуб Шакир-Али, озъ шиирлери вастасынен, бизге о девирнинъ хусусиетлерини буюк усталыкънен еткизе.

Эдебият:

1. Бекиров Дж. Б., Муртазаева Г. Э. Эдебият тарихы. Хрестоматия по крымскотатарской литературе / Дж. Б. Бекиров. – Симферополь: «Крымучпедгиз», 1994.

2. Бекиров Дж. Б. Эдебият тарихы / Дж. Б. Бекиров. – Ташкент «Укитувчи», 1982.

3. Велиулаева А. В., Муртазаева Г. Э. Тувгъан эдебият / А. В. Велиулаева, Г. Э. Муртазаева. – Симферополь: «Крымучпедгиз», 1998.

4. Дерменджи А. Я. Шакир-Али – шаир ве оджа: [Я.Шакир-Али – поэт и учитель] / А. Дерменджи / Ленин байрагъы. – 1970. – 28 марта.

5. Джавтобели З. Халкъ шаири [Народный поэт] / З. Джавтобели // Йылдыз. – 1982. – №2. – С.129 –132.
6. Урсу Д. П. Деятели крымскотатарской культуры (1921 – 1944гг.) / Д. П. Урсу. – Симферополь: «Доля», 1999.
7. Усеинов Т. Б. Крымскотатарский бармак. – Монография. Книга 7 / Т. Б. Усеинов. – Симферополь: КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2014. – 126 с.
8. Усеинов Т. Б. Рифма в рамках средневекового крымскотатарского силлабического стиха // Культура народов Причерноморья. – 2007. –№108. – С. 113-116.
9. Фазылов Р., Нагаев С. Къырымтатар эдебиятнынъ тарихы / Р. Фазылов, С. Нагаев // Симферополь: Къырым девлет окъув-педагогика нешрияты, 2001.
10. Шакир-Али Я. Йылдырым. Шиир / Я. Шакир-Али // Йылдыз. – 1996. – С.67.
11. Шемьи-заде Э. Шаир Якъуб Шакир-Али: [Поэт Якуб Шакир-Али] / Э. Шемьи-заде / Ленин байрагъы. – 1967. – 09 декабря